

Paul L. Gavrilyuk. *Georges Florovsky and the Russian Religious Renaissance*. Oxford: Oxford University Press, 2014. 290 str. ISBN: 978-0-19-870158-3.

Monografija *Georges Florovsky and the Russian Religious Renaissance* (Georgij Florovski in ruski religiozni prepod) je zasnovana kot pregled in hkrati izvirna interpretacija idej Georgija Florovskega (1893–1979), ruskega emigrantskega pravoslavne filozofa, teologa in zgodovinarja. Delo Paula L. Gavrilyuka, Američana ukrajinskega rodu, doktorja teologije, strokovnjaka za cerkvene očete in profesorja na Univerzi sv. Tomaža v St. Paulu (Minnesota) z zgodovinsko-teološkega vidika pojasnjuje ključne teze in ugotovitve Georgija Florovskega, ki so odločilno vplivale tako na njegovo poznejšo osebno intelektualno pot kakor tudi na usmeritev celotne pravoslavne teologije v drugi polovici 20. stoletja. Omenjena monografija obravnava njegovo zgodnje in zrelo obdobje (1920–1948), ki ga je preživel v Evropi, zlasti čas med letoma 1925 in 1948, ko se je mednarodno uveljavil kot univerzitetni profesor na Inštitutu za pravoslavno teologijo sv. Sergija v Parizu. V tem obdobju je med drugim izdal *Poti ruskega bogoslovja* (1937), obsežno in tedaj prebojno študijo o glavnih silnicah ruske idejne zgodovine; postala je njegovo najbolj hvaljeno in obenem najbolj sporno delo. Gavrilyuk še posebno skrbno preučuje za Florovskega tako zelo značilno poglobljanje v rusko idejno zgodovino in občudovanje spisov cerkvenih očetov, pri tem pa glavni razlog za znameniti »patristični obrat« prepoznava v vplivu tako odkri-

tih kakor prikritih polemik Florovskega s filozofom Vladimirjem Solovjovom (1853–1900), predvsem pa s teologom Sergejem Bulgakovom (1871–1944).

Georgij Florovski velja za enega najpomembnejših iz vrst tistih mislecev, ki so se v 20. stoletju na področju teologije zavzemali za »vrnitev« k cerkvenim očetom. Njegovo filozofsko, teološko in historiografsko prepričanje, zaobjeto v pojmu neopatristična sinteza ali neopatristična teologija, je postalo vodilo sodobne pravoslavne teologije in nekažna oporna točka pravoslavne intelektualne istovetnosti na Zahodu. Neopatristična sinteza Florovskega je skupaj z njegovima idejnima naslednikoma, Aleksandrom Schmemannom (1921–1983) in Johnom Meyendorffom (1926–1992), navadno postavljena v nasprotje z »modernistično« religiozno filozofijo Vladimirja Solovjova, Sergeja Bulgakova, Nikolaja Berdjajeva (1874–1948), Pavla Florenskega (1882–1937) in drugih predstavnikov tako imenovanega ruskega religioznega preporeda s konca 19. in z začetka 20. stoletja. Bistveni namen Gavrilyukove monografije je novo ovrednotenje tega ustaljenega razumevanja pravoslavne misli 20. stoletja, utemeljenega na poenostavljeni dvojnosti med »tradicionalnim« ali »cerkvenim« načelom na eni strani in »modernističnim« ali »avtonomnim« načelom na drugi strani. Avtor želi dokazati, da po svojih stališčih nedvomno »tradicionalna« neopatristična sinteza Florovskega vendarle izhaja iz kritičnega prevzema osrednjih tem in pojmov tako imenovanega ruskega religioznega preporeda, denimo odnosa med vero in naravnim razu-

mom, pomena stvarjenja in zgodovine in razsežnosti človeka kot osebe (personalizem). Vse značilnosti neopatristske teologije – osredotočenost na osebo Jezusa Kristusa, izkustvo eklezialnosti oziroma prostovoljna podreditev Cerkvi in »krščanski helenizem« – se v tem oziru kažejo kot poudarki, ki jih je nemogoče razumeti brez upoštevanja poprejšnjega religioznega »preporoda« z vsemi njegovimi prednostmi in slabostmi. Poleg tega Gavriljuk dokazuje, da je bila religiozna misel s preloma stoletja navsezadnje tista, ki je Florovskega pomembno oblikovala v njegovi mladosti in tako v nemajhni meri začrtala njegovo nadaljnjo intelektualno pot. Teologija stvarjenja, kakor jo je zastavil Florovski, po Gavriljukovi interpretaciji pomeni prikrito polemiko s sofiologijo (nauk o sveti Modrosti) Sergeja Bulgakova. Normativnost cerkvenih očetov oziroma njihova »vrnitev« v sodobno pravoslavno teologijo pa naj bi bila podobno posledica kritičnega odziva Florovskega na domnevno spekulativno, subjektivistično in od izročila pravoslavne Cerkve odtrgano pisanje njegovih ruskih predhodnikov, od Vladimirja Solovjova dalje. Prav pod vplivom religioznega »preporoda« naj bi Florovski posegel po tradicionalnem pravoslavnem načelu, češ da je dober teolog zgolj tisti, ki je vključen v liturgično življenje Cerkve in od tod pri sebi dosledno uresničuje »krščanski način življenja«. Po Gavriljukovi se ponovno odkritje cerkvenih očetov v pravoslavni filozofiji in teologiji ni zgodilo z neopatristsko sintezo, temveč je bilo močno navzoče že pri ruskih »modernistih« z začetka 20. stoletja, ki pa so izročilo cerkvenih očetov vsekakor obravnavali drugače od Florovskega. Predmet spora med generacijo Bulgakova in generacijo

Florovskega naj bi se tako ne vrtil okrog pomembnosti ali nepomembnosti cerkvenih očetov za sodobno pravoslavje – saj naj bi jih obe strani cenili kot avtoriteto –, temveč okrog tega, kako in ob katerih predpostavkah patristsko izročilo aktualizirati oziroma povezati s sodobno mislijo z in življenjsko prakso.

Po Gavriljukovi celotni opus Georgija Florovskega vsebuje izrazito kritiko samozadostne in pogosto intelektualnim iskanjem nenaklonjene države dobrega dela takratne pravoslavne hierarhije, v skladu s katero je bilo izogibanje vsemu, kar se je zdelo »visoko« intelektualno, razglašeno za pristno krščansko ponižnost, za »pastoralno« skrbnost in za »pomirjenost« s svetom. Po vzoru tako imenovanega ruskega religioznega preporoda je Florovski vztrajno ponavljal, da se pravoslavna Cerkev ne sme odvrniti od intelektualne kulture. Ob tem je dodajal, naj bo Cerkev vsakokratno posvetno kulturo vselej pripravljena pogumno najprej poslušati in spoznati, nato v njej sodelovati, naposled pa jo na »misijonarski« način postopno preoblikovati oziroma pokristjaniti. Jedro neopatristske sinteze Florovskega je pojmovanje »krščanskega helenizma«, ki ga je razumel kot nekakšno pravoslavno ustreznico »večne filozofije«, kot edinstveni in posamezno kulturo presegajoči krščanski nazor, na temelju katerega naj bi bili zgrajeni sodobna pravoslavna filozofija in teologija. Pri »krščanskem helenizmu« govorimo o prepletu med univerzalnim, razumsko-filozofsko jasno razdelanim cerkvenim naukom in človekovo zgodovinsko izkušnjo Boga, ki po biblijskem vzorcu človeka nagovarja osebno, prek njegove vključenosti v skupnost (po Kristusovem vnebohodu je to Cerkev) in prek njegovega neneh-

nega etičnega odločanja v odnosu do fenomenov sveta oziroma zgodovine. V skladu s Florovskim je krščanstvo zaradi Svetega pisma dedič judovskega načina mišljenja, obenem pa je zaradi cerkvenega nauka oziroma poznoantičnih dogmatskih opredelitev neizbrisno zaznamovano z grškim pojmovnikom. Florovski v luči univerzalnega krščanskega oznanila tovrstno odvisnost od edinstvenih kulturnih kategorij vrednoti pozitivno, saj naj bi kulturna edinstvenost veljala kot »previdnostno« povabilo k izstopu iz svojega lastnega trenutnega kulturnega okolja in k bližanju Bogu kot ljubečemu »Drugemu«. Ker krščanstvo, po logiki Florovskega, vselej zahteva razumevanje ali razlago nekaterih »sredozemskih« kulturnih kategorij, je njegovo sporočilo še toliko bolj živo, saj ne pri naša idealistično-ezoteričnih dognanj, temveč razodetje Boga v konkretnem prostoru in času, ki si ga je izbral Bog sam. Prav zgodovinska razsežnost, vpisana v samo »naravo« božjega razodetja, naj bi skupaj s filozofsko natančnostjo podelila smisel izročilu kot bistvenemu intelektualnemu gradniku Cerkve. Izročilo naj bi namreč skozi zgodovinsko spremenljivost vedno znova dopolnjujoče in celovito pojasnjevalo »večne resnice«. Te resnice pa v neločljivem odnosu med Staro in Novo za vezo, Svetim pismom in »helenističnim« cerkvenim učiteljstvom, zapisanimi nauki in liturgijo, apostolsko dobo, patrističnim obdobjem sedmih vesoljnih cerkvenih zborov in poznejšo zgodovino Cerkve po Florovskem vselej dosledno odsevajo kontinuiteto delovanja Svetega Duha v Cerkvi. Sveti Duh tako s »starim« ne prelamlja, temveč na njem gradi po svojem bistvu nespremenljivo »Kristusovo telo« vesoljne apostolske

Cerkve. V okviru globokega spoštovanja izročila je patristična teologija za Florovskega pomenila normo, po kateri naj se presoja sleherni poznejši teološki sistem. Izhajajoč iz patristične normativnosti, je zastopal stališče, da je bila ruska pravoslavna teologija od 17. stoletja dalje »ujetnica« zahodnih, katoliških in protestantskih vplivov, zato naj bi izgubila svojo istovetnost in pronicljivost. Od tod je izpeljal tudi cilj svoje neopatristične sinteze: postala naj bi pravi reformni program ne le ruske teologije, temveč tudi optimalna usmeritev celotne pravoslavne misli in temelj ekumenskega dialoga. »Vrnitev« k cerkvenim očetom je zanj pomenila vzpostavitev intelektualne, psihološke in duhovne kontinuitete z antično in z zgodnjersrednjeveško Cerkvijo. Neopatristična sinteza ni bila mišljena kot podoživetje ali restavracija ranljive starodavnosti. Florovski je namreč patristično teologijo želel napraviti za sodobno in vselej verodostojno – moderne tokove, izhajajoče iz razsvetljenstva, pa je razumel kot dejansko zastarele in ozkogledne. V tem oziru je Florovskega mogoče označiti za »inovativnega tradicionalista« oziroma nekoga, ki je izročilo Cerkve ustvarjalno pridružil dilemam svojega lastnega časa, ne da bi izročilo pri tem naredil odvisno od relativizacije.

Glavna pomanjkljivost Florovskega je po Gavrilyuku njegovo kratko, jedrnato in shematično izražanje; od tod izhaja neizostrenost številnih (celo ključnih) pojmov in sklepov, ki nastopajo v njegovih delih. Ob tem naj bi ga njegov značilno zgodovinski pristop oviral tako zelo, da mu ni uspelo ustvariti svojega lastnega teološkega sistema oziroma na enem mestu zaobjeti svojih idej. Večina njegovih del je bila namreč zasnovana

zgodovinsko, njegove zgodovinske ugotovitve pa so istočasno vodili teološki razlogi. Florovski je bil v tem oziru predstavnik zgodovinske teologije v času, ko še ni bila splošno priznana kot ena od disciplin teološke znanosti. Zgodovinski pristop Florovskega z vso svojo pronicljivostjo in hkrati omejenostjo najbolje odseva njegovo osrednje delo *Poti ruskega bogoslovja*, ki pod površjem temeljite raziskave ruske idejne zgodovine občasno prinaša prave teološke pamflete. Kritično vrednotenje zgodovine ruske misli v *Poteh* se namreč istočasno kaže kot poziv k novi usmeritvi pravoslavne filozofije in teologije. Florovskemu je pri zastavitvi nove usmeritve uspelo – toda tega ni dosegel s preglednim teološkim sistemom, temveč z vrsto ustvarjalnih in idejno drznih člankov oziroma zgodovinsko-teoloških »variacij« na patristično »temo«.

Gavrilyukova monografija je vsebinsko izrazito zgoščena in kot posledica tega za branje zahtevna. Poleg tega od bralca pričakuje razmeroma dobro predznanje tako s področja teologije kakor tudi s področja ruske kulturne zgodovine in zato ni najbolj primerna za ti-

ste, ki se s posameznimi odseki ruske (religijske) kulture šele seznanjajo. Monografijo odlikujejo dosleden zgodovinski pristop, bogat izbor arhivskega gradiva skupaj s še neobjavljenimi besedili in uporaba obsežne pomožne literature. Pomembna prednost omenjenega dela je vključitev zasebne korespondence Florovskega, prav tako tudi spominov njegovih sorodnikov, prijateljev in učencev oziroma osvetlitev njegovega zasebno-prostočasnega življenja, ki je v marsičem sooblikovalo proces intelektualnega dozorevanja neopatristične sinteze. Gavrilyuk svoje ugotovitve predstavi nazorno in jih prepričljivo podpre z natančnim znanstvenim aparatom ter s tem ustvari dober temelj za nadaljnje specialne raziskave ali razprave. Izhajajoč iz vsega omenjenega in zlasti iz dejstva, da je misel Georgija Florovskega v slovenskem prostoru neznana, bi bilo to delo vsekakor koristno za vsakega poglobljenega slovenskega rusista in teologa, še bolj smiselno pa bi bilo spoznati »osnovno branje«, to je *Poti ruskega bogoslovja*, ki je zdaj v fazi prevajanja.

Simon Malmenvall

Ivan Fuček. *Ispovjednik i pokornik: Moralno-duhovni aspekti*. Pazin: »Josip Turčinović«, 2014. 404 str. ISBN: 978-953-56288-2-8 (Biskupija).

Avtor knjige, jezuit Ivan Fuček (1926), ima za seboj bogato duhovniško, teološko in pedagoško pot. Zelo mlad je sprejel službo provinciala hrvaške jezuitske province (1962), bil je profesor na Filozofsko-teološkem inštitutu Družbe Jezusove in na Teo-

loški fakulteti v Zagrebu (1962–1980), profesor moralne teologije na Papeški univerzi Gregoriana v Rimu, član Mednarodne teološke komisije in Apostolske penitenciarije (Rim, 1980–2010), teolog Bioetičnega centra Katoliške univerze v Italiji (Milano–Rim), po vrnitvi v domovino (2010) pa je postal profesor in spiritual v semenišču Redemptoris Mater v Puli (Istra).

Fuček je plodovit teološki pisatelj. Njegova teološka misel je zbrana v zbirki *Mo-*

ralno-duhovni život (deset zvezkov), v katerih sto znanstvenih razpravah v mednarodnih znanstvenih revijah in v številnih člankih po domačih verskih časopisih.

Službe, ki jih je opravljal, kažejo, da je bilo njegovo življenje razgibano in bogato, kakor med drugim dokazuje tudi monografija, ki jo imamo pred seboj. Knjiga se tako po vsebini kakor po metodi obravnavanja ne ujema s klasičnim priročnikom, ki sistematično usposablja kandidate za duhovništvo za službo spovednika, vzgojitelja in pastoralnega svetovalca v zapletenosti in kompleksnosti vprašanja današnjega časa. Knjiga je namreč namenjena tudi laikom, ki so s svojimi vprašanji avtorja spodbujali k teološko-moralnemu razmišljanju in k pisnim in osebnim odgovorom. Iz njih spoznamo široko paleto verskih, duhovnih, moralnih, bioetičnih in drugih družbenih vprašanj, ki jih prinaša današnji čas. Knjiga namreč obravnava kar sto dvajset resda različnih, vendar vsebinsko sorodnih vprašanj.

Navajamo najprej vsebinsko zasnovo knjige, ki je prej raznolika kakor enovita, kakor je tudi življenje samo raznovrstno. Ni vsem vprašanjem posvečena enaka pozornost. Glavno mesto imajo osebna in družbena moralna vprašanja: človek in njegovo dostojanstvo, (samo) vzgoja, nrvnost, spolnost pred zakonom in v zakonu, poklicanost človeka, liberalna miselnost, krepost čistosti, zakrament spovedi z vidika spokornika in spovednika, pomen človeških zakonov, vloga medijev, raba interneta, pomen športa, današnje družbene anomalije (korupcija, igralništvo ipd.).

Posebno pozornost avtor posveča bioetičnim vprašanjem, kakor so razne oblike uravnavanja spočetij (kontracepcija), zunajtelesna oploditev (homolo-

gna in heterologna), splav, usoda zamrznjenih embrijev, evtanazija, skrb za življenje, aids, raba kondoma itd. Odgovori obsežno obravnavajo pomen in razumevanje spolnosti, to pa je zlasti pomembno za mlade v času dozorevanja, v pripravi na zakon in v zakonskem in družinskem življenju. Avtor se ne zadovolji z množtvom navodil, ampak v vprašanjih odkriva duhovno razsežnost, ki jo mora odgovore iščoč človek najti v sebi, v razumnem razmišljanju in v govorici vesti. Brez Duha ni mogoče prepoznati ustreznih odgovorov. Iskati jih mora ob pomoči božje milosti, ki mu je dana, da živi duhovno, pošteno in prepričljivo, da napreduje v popolnosti in svetosti, h kateri je poklican.

Med vprašanja in odgovore so vključena tudi nekatera verska področja, kakor so Sveto pismo, vera, kristološka in mariološka vprašanja, verski simboli, zakrament krsta, pomen nedelje in maše, liturgije, specifična vprašanja vere mladostnikov, ezoterični kult, obstoj hudiča ipd.

O teh in podobnih vprašanjih je avtor (že) odgovarjal v svojih knjigah, v domačih (hrvaških) in v tujih teoloških revijah in verskih časopisih, v nekaterih tudi skozi več desetletij. To dejstvo pove, da je bil zaželen sogovornik in svetovalec mnogim (škofom in duhovnikom, laikom in strokovnemu osebju, zlasti zdravstvenemu in pedagoškemu), ki so iskali odgovore na življenjska in poklicna vprašanja. Pogosto omenja ali celo navaja, kje in kdaj je na neko vprašanje že odgovoril. Svetuje: spraševalec naj *per analogiam* v vprašanjih in v odgovorih drugim prepozna tudi svoje vprašanje in najde nanje odgovor.

Naštevanje moralnih, verskih, duhovnih, družbenih in drugih vprašanj govo-

ri o širokih in različnih področjih, s katerimi se je avtor srečeval v svojem študiju in v poklicni (svetovalni) dejavnosti, s katerimi se ukvarja današnji človek.

Zanima nas tudi način (metodologija), kako avtor obravnava in odgovarja na vprašanja.

Priročnik presega kazuistično metodo v obravnavanju vprašanj, na katera ima odgovor ne glede na osebo, ki stoji pred pomembnimi odločitvami. Pred seboj ima konkretnega človeka z imenom (kdaj pa kdaj tudi s priimkom in s službo) in s specifičnim vprašanjem in izkušnjo. Odgovarja mu osebno, kliče ga po imenu, z njim išče pot do resnice, ki ima objektivno veljavo. Ko z nekaj besedami ponovi vprašanje vprašujočega in opredeli področje obravnave (*status quaestionis*), navede antropološka, svetopisemska in moralno-teološka izhodišča, na katerih odgovor utemeljuje. Poleg cerkvenih očetov, nauka cerkvenega učiteljstva, zlasti njenih novejših dokumentov, Katekizma katoliške Cerkve, teoloških avtorjev (moralistov), navaja dosežke in spoznanja sodobne znanosti in jih ovrednoti v duhu razumske in objektivne resnice, ki odkriva človeku utemeljeno, razumno in obvezujoče delovanje. Odgovor je treba iskati v naravi dejanja, v njegovi notranji vsebini, ki človeku kaže pot delovanja. Tako neka-ko, kakor pravi filozofski in etični aksiom: *Agere sequitur esse!* To človeku odkriva ne samo možnost moralnega delovanja, ampak tudi pot k osebni moralni dopolnitvi.

Pomemben vidik, ki ga vsebujejo odgovori, je, da je človek sposoben spoznati versko in moralno resnico in jo v življenju tudi spolnjevati. Fučkovi odgovori ne puščajo človeka v dvomu in nejasnosti, ampak glede na stanje dana-

šnje verske in etične refleksije bralca vodijo k nadaljnjemu osebnemu razmišljanju in odločitvam.

V razčlenjevanje in odgovor je vključena tudi duhovna komponenta, ki omogoča človeka presega-joče spoznanje. Bog, začetnik življenja in njegov končni cilj, je oseba, ki združuje vse razsežnosti človeškega bivanja: spoznanje, odločitve, dejanja, osebno srečo in dopolnitve, ki izhajajo iz resnice in ljubezni.

Kot zgled navajamo vprašanje evtanazije (Fuček, 96–102). Leta 2008 je v Italiji in v svetu odmeval primer dekleta Eluane, ki je živela šestnajst let v komi (vegetativno stanje). Oče je dosegel odločitev sodišča, da smejo izključiti vse naprave, ki podaljšujejo življenje. Mnemnja so bila deljena. Postopek zadeva človekovo dostojanstvo, spoštovanje in varovanje življenja. Z njim se ukvarja tako medicina in medicinska deontologija kakor moralna teologija. Cerkev je v zadnjem času večkrat spregovorila o tem vprašanju (*Izjava o evtanaziji*, 1980; Okrožnica *Evangelij življenja* (EŽ), 1995; *Katekizem katoliške Cerkve*, 1993). Izključena je kakršnakoli oblika neposredne evtanazije, ki je umor še živečega (EŽ, 65). Osebi v takšnem stanju je treba omogočiti umiranje v skladu s človeškim dostojanstvom, to je: zagotavljanje naravnih sredstev za ohranjanje življenja, vode in hrane (zraka) torej, čeprav z aparati, vso do naravne smrti. Na številne ugovore, ki se sklicujejo na svobodno človekovo izbiro, humanistične ali ekonomske razloge in zagovarjajo »kulturo smrti«, evangelij zagovarja »kulturo življenja«, saj je tudi smrt (umiranje) sprejeta v skrivnost odrešenja.

Fučkova knjiga obravnava žgoča

vprašanja časa; odseva miselnost današnjega človeka; odgovori so utemeljeni na antropoloških in filozofskih prvinah

razumevanja človeka in življenja, ki imajo potrditev v teološko-etični refleksiji.

Rafko Valenčič

Bogdan Kolar. *Martinišče v Murski Soboti*. Veržej: Marianum, 2015. 80 str. ISBN: 978-961-93181-4-0.

Profesor dr. Bogdan Kolar nadaljuje raziskovanje življenja Cerkve na Slovenskem v povezavi s salezijanskim delom v Sloveniji in dodaja k svojim študijam do sedaj precej neraziskano področje Prekmurja v času med obema svetovni-ma vojnama. Tako tokratna monografija predstavi delo salezijancev v Murski Soboti in ga poveže s širšimi družbenimi dogajanjmi. Pomembnost te knjige ni le v natančni predstavitvi internata za gimnazijce, ampak tudi v opisu zgodovinskih okoliščin, ki so spremljale vzgojno in pastoralno delo salezijancev na področju sedanje mursko-soboške škofije. V spremni besedi salezijanski inšpektor mag. Janez Potočnik opozori, da vloga Martinišča ni le vzgojna, ampak tudi pastoralna in prav sadovi s tega področja so v Prekmurju še kako živi (5).

Razmere po prvi svetovni vojni, ki so predstavljene v prvem poglavju, so bile še posebno zapletene na področju Prekmurja, tistega dela današnje Slovenije, ki je pripadal ogrskemu delu nekdanjega habsburškega imperija. Prebivalci te pokrajine so bili brez pravih stikov z matičnim narodom in le zasluga mnogih duhovnikov, ki so na področju, kjer je močna tudi protestantska skupnost, skrbeli za narodno in katoliško zavest. Prav duhovniki in še posebno Jožef Klekl so, potem ko je Prekmurje pripadlo novi kraljevini južnih Slovanov, čutili po-

trebo po katoliških vzgojno-izobraževalnih ustanovah. Ker so nekateri že poznali salezijansko delo in ker je v bližnjem Veržaju delovala salezijanska ustanova, so povabili salezijance, da bi začeli delo z dijaškim domom: skrbel bi tako za duhovne poklice kakor za svetno inteligenco, ki se je izobraževala v novonastali državni gimnaziji; izrecno je bilo omejeno: »Morate sprejeti našo ustanovo pod pogojem, da bo zavod gojil samo za nas predvsem svetne duhovnike in svetno inteligenco.« (14) Gimnazija je težko napolnila razrede brez dobre in predvsem poceni možnosti za bivanje, saj je bila večina ljudi revnih in si starši niso mogli privoščiti dragih stroškov izobraževanja za svoje sinove, izkazalo pa se je tudi, da bivanje pri zasebnikih ni dobro ne za šolski uspeh ne v vzgojnem smislu. Vodilni pobudnik je bil narodni buditelj in že prej omenjeni duhovnik Jožef Klekl. Avtor ob njegovi predstavitvi pokaže tudi na težave, s katerimi se je srečeval, ko je poskušal urediti to idejo. Ne samo materialne težave, ki so bile v tistem času izredno žgoče, ampak tudi osebna nasprotovanja so zavlekla začetek dijaškega doma. Mnogi duhovniki so nasprotovali salezijanski navzočnosti v Murski Soboti v strahu, da bodo bolj skrbeli za svoje lastne poklice, kakor pa za vzgojo škofijskih duhovnikov in posvetne inteligence. Zato je to delo tudi bogat oris različnih pastoralnih in vzgojnih pogledov in praktična ocena posledic takšnega razumevanja položaja Cerkve in duhovni-

ka za stanje duha v tistem času in prostoru. Hkrati pokaže tudi širšo cerkveno politiko, saj je področje Prekmurja, ki je bilo prej del škofije na Madžarskem, tedaj pripadlo drugi državi in je bilo treba urediti tudi cerkvenopravne razmere. Ime Martinišče, ki ga je dobilo po sv. Martinu, je znamenje povezanosti s škofijo Szombathely, kjer je bil doma sv. Martin in je tudi njen zavetnik.

Nadaljnja poglavja predstavijo postopno in težavno nastajanje tega vzgojnega zavoda. Kljub nedorečenosti in brez pravih materialnih podlag so vzgojno delo začeli leta 1924. Poleg začetka vzgojnega dela, ki je močno povezano z J. Radohom, prvim ravnateljem te ustanove, avtor opiše tudi način pridobivanja salezijanskih poklicev pred njihovim prihodom v Slovenijo. Kljub temu da je bil J. Radoha domačin, Prekmurec, kakor so tudi zahtevali domači duhovniki od salezijancev, je vedno bolj ostajal sam v prizadevanju za razvoj dijaškega doma. Težave salezijancev niso ustavile in število gojencev je vztrajno rastlo. Pokazalo se je, da odbor za zidanje dijaškega doma ni opravil svojega dela in se je vedno bolj umikal od naloge, ki si jo je zadal. Z dokumenti in pričevanji je avtor pokazal, kako so vzgojitelji prevzeli vso odgovornost in na svojo lastno pest začeli v težkih trenutkih ekonomske krize zbirati sredstva za najprej vzdrževanje stare zgradbe in končno za gradnjo novega internata. Nazadnje jim je uspelo leta 1929 zgraditi novo zgradbo, ki je omogočila bolj ali manj ustrezno pedagoško delo. Tipične salezijanske pedagoške dejavnosti (glasba, šport, gledališče itd.) so bile nekaj novega za to področje. Obširno so predstavljene dejavnosti dijakov, ki so jih spodbujali vzgojitelji in ki so pomagale tako dijakom ka-

kor okolici k višji ravni kulturne in narodne zavesti. Posebej sta predstavljeni tudi duhovna in pastoralna vloga zavoda za okoliško prebivalstvo, pa tudi težave, ki so jih zaradi razumevanja tega njihovega dela imeli mnogi domači duhovniki. Kljub omejevanju, ki so za njim stali okoliški duhovnik, jim je uspelo vključiti zavodsko življenje v prizadevanje za duhovno blaginjo v bližnji in v daljni okolici. Pobožnost do Marije Pomocnice na primer, ki so jo začeli v zavodski kapeli, je preživela vse do danes. Najbolj preprosta pastoralna dejavnost je vključevala pomoč župnikom pri njihovem delu na župnijah, hkrati pa so salezijanci zagotovili v zavodu redne duhovne vaje za različne stanove, za duhovno vodstvo in predvsem priložnost za spoved.

Za takrat sorazmerno kmečko prebivalstvo je bilo nedeljsko in praznično zbiranje mladih nekaj posebnega. Kljub temu da se je vedno bolj kazalo, kako pomembno je povezovati mlade in jih ustrezno zaposliti, so tem poskusom nekateri močno nasprotovali, predvsem z očitkom, da na primer šport mlade raztresa pri študiju in podobno. A salezijanci so kljub vsemu organizirali nedeljski in praznični oratorij, to pa je močno motilo tiste, ki so imeli pred očmi strogo zaprti internat brez vsakršnih stikov z zunanjim svetom. Prikazana vzgojna in pastoralna modrost takratnih salezijancev kaže na njihovo gorečnost in izvirnost, saj so se znašli tudi v tako drugačnem in nasprotujočem okoljem. Ker je bil zavod ustanovljen predvsem, da bi skrbel za svetne duhovne poklice iz Prekmurja, je predstavljeno tudi delo salezijancev na tem področju. »Pregled opravljenega dela, ki ga je pripravil zadnji ravnatelj zavoda Franc Dündek,

kaže, da je v dvajsetih letih delovanja v Martinišču določen čas imelo vzgojo in izobraževanje vsaj 45 poznejših duhovnikov, od tega 30 iz lavantinske škofije, po eden iz somboteljske, ljubljanske in zagrebške škofije, 7 salezijancev ter po en član redovnih skupnosti jezuitov, benediktincev, kartuzijancev, kapucinov in don Orionejeve skupnosti.« (51) Poleg tega je treba omeniti, da je iz zavoda prišlo kar nekaj misijonarjev in številni podporniki zanje. Za tem so predstavljeni salezijanci vzgojitelji v dijaškem domu, to pa omogoči lažje razumevanje predstavljenega vzgojno-pastoralnega delovanja.

Zaton dela v tem zavodu pomeni druga svetovna vojna. Področje je zasedla Madžarska in poskušala uvesti popolno madžarizacijo tudi pri vzgojno-izobraževalnem delu. Salezijanci so se temu poskušali na vsak način izogniti. Pri tem so jih podpirali tudi madžarski sobratje in vodstvo v Rimu (57), a so morali na koncu vsi skupaj popustiti in predati delo madžarskim salezijancem. Kljub močnemu uničenju opreme v zavodu, izropanju vsega, kar se je uporabljalo za življenje in vzgojo v njem, so že pred koncem vojne slovenski salezijanci poskušali obnoviti svoje delo. Ker pa so si razne vojske dobesedno podajale kljuko, kaj takšnega ni bilo mogoče. Po koncu vojne je bil zavod nacionaliziran in tako je bila salezijanska vzgojna navzočnost v Prekmurju zatrta, čeprav av-

tor opiše še nekajletno bivanje salezijancev po raznih farah in način, kako so poskušali najti nove možnosti za svoje apostolsko poslanstvo.

V sklepnem delu so še pričevanja in opisi dveh nekdanjih gojencev. Pričevanje Lojzeta Kozarja, duhovnika in pisatelja, in spomini treh na dr. Ernesta Frumna, pomembnega poslovneža v Kanadi in velikega dobrotnika salezijanskih vzgojno-pastoralnih ustanov, osvetlijo še z drugega vidika pomen te ustanove. Oba velika moža sta bila deležna salezijanske vzgoje v tem zavodu in sta poudarjala, da brez tega ne bi bila, kar sta. Lojze Kozar ugotavlja: »Podobna ustanova, kakor je bilo Martinišče, danes v Prekmurju zelo manjka in je s tem, da so salezijancem Martinišče odvzeli, bila narejena ogromna škoda, ki bi jo bilo treba na vsak način popraviti.« (70) Vse to kaže na uspešno, čeprav kratko vzgojno in pastoralno delo salezijancev.

Knjiga, ki je večjega formata in je tudi bogata z izvirnimi fotografijami, viri in literaturo – to daje delu znanstveno težo – se bo lahko uporabila kot vir navdih za nove pastoralne in vzgojne pobude v Prekmurju. Za študijske namene pa bo na voljo predvsem bogato predstavljeno ozadje delovanja tega zavoda v Murski Soboti, zlasti na cerkvenem, pa tudi na političnem področju med obema vojnama.

Janez Vodičar